

Me ollaan kääntäjiä kaikki – vai ollaanko?

Sirkku Latomaa

Nykyisen yliopistokoulutuksen tavoitteena on antaa aiempaa laaja-alaisemmat valmiudet työelämää varten. Vaikka koulutuksen muutos tähän suuntaan on monesta syystä tarkoituksenmukainen, on samalla selvää, että tulevan ammattilaisen on tärkeää myös ymmärtää oman asiantuntijuutensa rajat. Mutta miten rajoja ja yhtymäkohtia voisi hahmottaa? Kuvaan tässä kirjoituksessa kääntäjäkoulutusta ja sen antamaa kompetenssia suhteessa joihinkin lähialojen koulutuksiin. Perustan kirjoitukseni pitkään kokemukseeni kääntäjien suomen opettajana sekä koulutustaustani suomen kielen ja vieraiden kielten opiskelijana. Osa näistä ajatuksista sisältyy artikkeliin Latomaa (tulossa 2015).

Kohti eriytyvää kieliasiantuntijuutta

Yliopistot kouluttavat eri tavoin erikoistuneita kieliasiantuntijoita, mutta koulutuksilla on myös paljon yhteistä. Esimerkiksi vieraiden kielten opiskelijoiden – filologien [lii](#) – ja käännettieteen opiskelijoiden opintopolut ovat nykyään alkupäässä yhteiset kaikissa niissä yliopistoissa, jotka kouluttavat sekä filologeja että kääntäjiä (ks. esim. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2014). Yhteisillä kursseilla kehitetään muun muassa vieraan kielen suullista ja kirjallista taitoa sekä syvennetään kielen rakenteen ja sanaston tuntemusta. Sen jälkeen opintopolut eriytyvät ja opiskelijat jatkavat opintojaan kohti erikoistunutta kieliasiantuntijuutta.

Myös tulevilla suomen kielen ja kääntämisen asiantuntijoilla on opinnoissaan päällekkäistä ainesta, sillä kaikissa yliopistoissa kääntäjien tutkintoon sisältyy oma

suomen kielen opintokokonaisuus. Tavallisimmin opetus on järjestetty erikseen kääntäjille räätälöityinä, mutta joissakin yliopistoissa osa kursseista on yhteisiä suomen kielen opiskelijoiden kanssa. Ydinaineiksena kääntäjien suomen opinnoissa on suomen kielen rakenteen tuntemus, kielen- ja tekstinhuolto, teksti- ja tyylianalyysi, kielen variaatio sekä käännskikielen piirteiden tuntemus. Opintokokonaisuus on laajuudeltaan 15–25 opintopistettä, ja se on kiistatta varsin suppea verrattuna suomen kielen maisterin pääaineopintojen laajuuteen. Silti on selvää, että tekstien tekemiseen ja kääntämiseen keskittyvän koulutuksensa aikana kääntäjäopiskelijat harjaantuvat esimerkiksi suomenkielisten tekstien huoltamiseen siinä missä suomen kielen opiskelijatkin, sillä suomen kielen hallintaa ja tekstinhuoltoa harjoitetaan myös käännskikursseilla. Käytännössä kääntäjien suomen opintoja on siis enemmän kuin mitä suomen kielen opintokokonaisuuden perusteella voisi päätellä.

Edellä mainituista yhtymäkohdista huolimatta koulutuksilla on merkittäviä eroja niin tavoitteissa, sisällöissä kuin toteutustavoissakin. Kuvio 1 havainnollistaa vieraiden kielten, suomen kielen ja kääntämisen asiantuntijoiden koulutuksen yhtymäkohtia ja erikoistuneita osuuksia.

Kuvio 1. Kieli-asiantuntijakoulutusten yhteiset ja eriävät osuudet.

Kuka (o)saa kääntää?

Vieraan kielten taitoa kehitetään siis sekä filologioissa että kääntäjäkoulutuksessa. Koska sekä kääntäjäkoulutuksessa että filologioissa järjestetään käännöskursseja, monet vain vierasta kieltä opiskelleet saattavat mieltää itsensä – ainakin potentiaalisesti – kääntäjiksi. Filologioissa käännöskurssien tavoitteena on pyrkiä kehittämään ja arvioimaan opiskelijoiden vieraan kielen taitoa. Kääntäjäkoulutuksessa taas katsotaan, että kielitaito on kääntämisen edellytys eikä sen tavoite (ks. esim. Kivilehto 2013), ja käännöskursseilla kääntämistä opiskellaan viestinnällisenä asiantuntijatehtävänä. Käännöskurssien tavoitteet ovat siis hyvin erilaiset. Arkisessa työssä filologikääntäjän mielikuvat omasta osaamisesta todennäköisesti muuttuvatkin, kun hän huomaa, ettei kääntäminen perustu yksistään kielitaitoon eikä varsinkaan pelkän vieraan kielen taitoon. Monelle tulee yllätyksenä myös se, että kääntäjänä toimiminen edellyttää itse asiassa erinomaista äidinkielen taitoakin.[\[ii\]](#)

Ammattimainen kääntäminen edellyttää – monipuolisen ja syvällisen äidinkielen ja vieraan kielen taidon lisäksi – käännöstaitoa ja muutakin kääntäjän kompetenssiin sisältyvää osaamista. Minna Kumpulaisen (tulossa 2015) mukaan kääntäjän strategiset taidot pohjautuvat koulutuksen aikana hankittuun teoreettiseen tietämykseen kääntämisestä. Kääntäjä tiedostaa erilaisten tekstien sisältämät haasteet kääntämisen näkökulmasta, tuntee käännösprosessin piirteet, hallitsee erilaisia ongelmanratkaisumalleja ja pystyy hyödyntämään erilaisia käännösteknologisia työvälineitä kuten käännösmuistiohjelmiä ja termistönhallintatyökaluja. Hän osaa paitsi hakea tietoa myös suodattaa, jäsentää ja arvioida sitä käännöstehtävää varten. Esimerkiksi näitä kääntäjän työn edellyttämiä osakompetensseja kehitetään vain kääntäjäkoulutuksessa.

Kuka (o)saa tarkistaa suomennoksen?

Kielentarkistuksen tarve ja tarjonta ovat lisääntyneet merkittävästi viime vuosina. Suomen kielen maistereiden lisäksi myös kääntäjät tarjoavat tekstintarkistukseen liittyviä palveluja. Suomennettujen tekstien ohella kääntäjien tarkistettavaksi tuleekin yhä enemmän alun perin suomeksi kirjoitettuja tekstejä, jotka edellyttävät eriasteista tarkistusta, joko pelkkää korjauslukua tai sitä perusteellisempaa tekstintarkistusta.

Koulutettu kääntäjä hallitsee A-työkielensä – eli parhaiten osaamansa kielen, äidinkielen – normit niin hyvin, että hän pystyy huoltamaan niin omia kuin muidenkin kirjoittamia suomenkielisiä tekstejä.

Kuka sitten osaa ja voi tarkistaa suomennettuja tekstejä? Asiantuntijoidenkin näkemykset tästä kysymyksestä voivat olla moninaiset. Esimerkiksi suomen kielen asiantuntijoita kouluttava voi ajatella, että suomen kielen koulutus valmistaisi opiskelijoita käännöstoimistoihin "loppukääntäjiksi". Tämä kuulemani luonnehdinta antaisi ymmärtää, ettei kääntäjistä itsestään olisi tarkistamaan työnsä jälkiä ja että kääntämisen asiantuntija voisi olla kuka tahansa. Yhtäältä se siis implikoi suomen kielen asiantuntijuuden hierarkiaa ja toisaalta sivuuttaa kokonaisen tieteenalan. Kustantamoissa taas voidaan lähteä siitä, että esimerkiksi tietokirjallisuuden kääntäjäksi sopii parhaiten teoksen sisällön asiantuntija ja että suomennoksen tarkistamiseen riittää pintapuolinen korjausluku.[\[iii\]](#)

Seuraavassa tavoitteeni on havainnollistaa, miten haasteellisesta asiantuntijatehtävästä suomennoksen tarkistuksessa on kyse. Jäljempänä olevat otteet ovat peräisin sosiologian alaan kuuluvasta teoksesta *Class, Self, Culture* (Skeggs 2004) ja sen suomennoksesta *Elävä luokka* (Skeggs 2014), jonka on kustantanut Vastapaino. Kirjan ovat suomentaneet Lauri Lahikainen ja Mikko Jakonen. Suomentajien esipuheessa (Lahikainen & Jakonen 2014) he kertovat suomennoksen taustasta. Ajatus teoksen suomentamisesta sai alkunsa vuonna 2007 Lapin yliopistossa järjestetyssä konferenssissa, jossa he tapasivat Beverley Skeggsin. Konferenssissa Skeggs piti plenaariesitelmän ja kommentoi tohtoriopiskelijoiden papereita. Lahikainen ja Jakonen aloittivat suomennostyön syksyllä 2008. He toteavat, että "valinta oli hyvä, vaikka kielellisesti kirja osoittautui huomattavasti vaikeammin suomennettavaksi kuin olimme ajatelleet" (mts. 23).

Syksyllä 2013 suurin osa teoksen suomennetusta käsikirjoituksesta oli aineistona syventäviin opintoihin kuuluvalla kurssillani Ammattimainen tekstintarkistus. Suomennosta ei luonnollisestikaan tarkistettu sellaisenaan, vaan aineistona oli myös alkuperäinen englanninkielinen teos. Tällainen todellinen toimeksianto oli opiskelijoille ainutlaatuinen mahdollisuus oppia työelämätaitoja, ja tekemisen autenttisuus saikin opiskelijat työskentelemään vastuullisemmin ja sitoutuneemmin kuin tavanomaisen harjoitusaineiston äärellä (ks. myös Latomaa 2014).

Kääntäjäopiskelijoiden tekemien ehdotusten jälkeen suomentajat jatkoivat työtään, ja käsikirjoitusta hioi myös Vastapainon kustannustoimittaja. Seuraavissa esimerkeissä on

ote alkuperäisestä teoksesta, saman kohdan suomennosluonnos, opiskelijan tekemä muutosehdotus sekä julkaistun teoksen versio samasta katkelmasta. Ensimmäisessä esimerkissä olen merkinnyt tummalla ne kohdat, joihin haluan kiinnittää huomiota.

Esimerkki 1

Alkuperäinen teos (Skeggs 2004: 50):

Our recent research project on Violence, Sexuality and Space also shows that class was spoken in terms of geographical location, so that anybody from one of the local housing estates was regularly named by its location (e.g. 'people from Wythenshawe' as potentially disruptive of the safe cosmopolitan space of the commercial gay village – see Chapters 6 and 9).

Suomennosluonnos:

Viimeisimmässä, väkivaltaa, seksuaalisuutta ja tilaa koskevassa tutkimuksessamme kävi myös ilmi, että luokasta puhuttiin maantieteellisin, paikkaan liittyvin termein. Jokaista paikallisista kerrostalolähiöistä kotoisin olevaa henkilöä nimitettiin yleisesti tuon paikan nimellä (esimerkiksi "Wythensawen ihmiset", jotka mahdollisesti hajottivat kaupallisen homokylän turvallisen kosmopoliittisen tilan – tästä lisää luvuissa 6 ja 9).

Kääntäjäopiskelijan ehdotus:

Viimeisimmässä, väkivaltaa, seksuaalisuutta ja tilaa koskevassa tutkimuksessamme kävi myös ilmi, että luokasta puhuttiin maantieteellisin, paikkaan liittyvin termein. Jokainen henkilö, joka oli kotoisin jostakin paikallisesta kerrostalolähiöstä, nimettiin yleisesti tuon paikan nimellä. Esimerkkinä tästä voidaan käyttää Manchesteria ja paikallisessa Wythenshawen kerrostalolähiössä asuvia "Wythenshawen ihmisiä", jotka saattoivat olla vahingollisia kaupungin kaupallisen Gay Village keskuksen turvalliselle kosmopoliittiselle tilalle (tästä lisää luvuissa 6 ja 9).

Julkaistu teos (Skeggs 2014: 108):

Viimeisimmässä, väkivaltaa, seksuaalisuutta ja tilaa koskevassa tutkimuksessamme kävi ilmi, että luokasta puhuttiin maantieteellisin, paikkaan liittyvin termein. Jokainen henkilö, joka on kotoisin jostakin paikallisesta kerrostalolähiöstä, nimettiin yleisesti tuon paikan nimellä. Esimerkkinä tästä voidaan käyttää Manchesteria ja paikallisessa Wythenshawen kerrostalolähiössä asuvia "Wythenshawen ihmisiä", jotka saattavat olla vahingollisia kaupungin kaupallisen Gay Village keskuksen turvalliselle kosmopoliittiselle tilalle (tästä lisää luvuissa 6 ja 9).

Esimerkki havainnollistaa ensinnäkin sen, että pelkästään suomennosta tarkastelemalla ei olisi ollut mahdollista korjata suomennosluonnoksen asiavirhettä. *Commercial gay village* ei ole 'kaupallinen homokylä', vaan *Gay Village* -niminen pitkät perinteet omaava alue, jossa järjestetään lukuisia homokulttuuriin liittyviä tapahtumia. Toiseksi esimerkki kertoo siitä, että suomennoksiin on perusteltua tehdä lisäyksiä, jotka auttavat suomenkielistä lukijaa. Tiedonhakutaitojensa avulla kääntäjäopiskelija korjasi asiavirheen ja paikansi samalla kyseisen keskuksen Manchesteriin.

Esimerkki 2

Alkuperäinen teos (Skeggs 2004: 70):

Moreover, how do we understand what Adkins (1995; 2000a) shows to be a requirement of certain divisions of labour; namely, the use of gender and sexuality in the structuring of the work-place, or the use of lesbian sexuality as a 'diversity dividend'?

Suomennosluonnos:

Yhtälailla on kysyttävä, miten voisimme ymmärtää Adkinsin (1995; 2000a) osoittaman tiettyjen työnjaon järjestelmien edellytyksen, nimittäin sukupuolen ja seksuaalisuuden käytön työpaikan järjestyksissä tai lesbouden käytön "moniarvoisuuden kiintiöimisensä".

Kääntäjäopiskelijan ehdotus:

Yhtä lailla on kysyttävä, miten voisimme ymmärtää Adkinsin (1995; 2000a) huomautuksen, jonka mukaan tietyt työnjaot edellyttävät työpaikan organisointia sukupuolen ja seksuaalisuuden mukaan tai lesbouden hyödyntämistä "moniarvoisuuden kiintiöimisessä".

Julkaistu teos (Skeggs 2014: 142):

Entä miten tulisi ymmärtää Adkinsin (1995, 2000a) huomautus että tietyt työnjaot edellyttävät työpaikan organisointia sukupuolen ja seksuaalisuuden mukaan tai lesbouden hyödyntämistä "moniarvoisuuden kiintiöimisessä".

Toinen esimerkki osoittaa, että ammattitaitoiseksi kääntäjäksi kouluttautuva kykenee muokkaamaan tekstiä ymmärrettäväksi alkuperäisen tekstin hämäryydestä huolimatta. Esimerkissä on avattu varsin sanasanaiseen kääntämiseen perustuvan katkelman haitallista samasijaisuutta, joka vaikeuttaa tekstin luettavuutta. Samalla siinä on korjattu joitakin sisällöllisiä epätarkkuuksia. Julkaistussa teoksessa suomennoskatkelmaa on edelleen sujuvoitettu.[\[iv\]](#) Kuten esimerkiketju havainnollistaa, muokkaaminen ei ole

mahdollista tutkimatta lähtötekstiä. Suomennettua tekstiä ei siis voi tarkistaa pelkän suomenkielisen tekstin pohjalta eikä yksinomaan suomen kielen asiantuntijuuden avulla.

Lopuksi

Kääntäjä ei ole suojattu nimike, vaan kääntäjänä voi toimia kuka tahansa koulutustaustasta riippumatta – ja toimiikin. Opettajankaan nimike ei ole suojattu. Tunnen muutamia kääntäjäkoulutuksesta valmistuneita, jotka toimivat opettajina aikuiskoulutuksessa. Sen sijaan yleissivistävän koulun vakinaiseksi viranhaltijaksi ei ole asiaa kuin asetuksessa määritellyn pätevyyden omaavilla henkilöillä. Niin ikään auktorisoidun kääntäjän oikeudet saa vain laissa määritellyillä tavoilla. Osaan asiantuntijatehtävistä on siis tiukasti määritellyt pätevyysvaatimukset, kun taas osaan tehtävistä voi pyrkiä ja niitä voi hoitaa – ainakin väliaikaisesti – koulutustaustasta riippumatta. Yliopistojen tekemät työelämään sijoittumista koskevat uraseurantakyselyt vahvistavat, että koulutuksen alkuvaiheen jälkeen eriytyneet opintopolut saattavat vielä työelämässä yhtyä uudelleen. Vaikka työ tekijäänsä neuvookin, voi kysyä, miten tarkoituksenmukaisella tavalla lähialueen koulutuksen saanut henkilö pystyy toimimaan tehtävässään kääntäjänä tai opettajana.

Kielentarkistajankaan nimike ei ole suojattu. Samalla kun suomen kielen taidot ovat yleisesti viime vuosina rapistuneet, kielentarkistuksen tarve ja tarjonta ovat lisääntyneet huomattavasti. Internetiä selaamalla selviää, että kielentarkistusta tarjoavat kääntäjien ohella ennen muuta suomen kielen koulutuksen saaneet. Onkin odotuksenmukaista, että mainittu koulutus valmistaa opiskelijoita juuri kielenhuoltotehtäviin. On kuitenkin aiheellista pohtia, onko suomenkielisten tekstien alkuperällä merkitystä, kun tekstejä tarkistetaan. Miten esimerkiksi suomen kielen koulutuksen saanut "loppukääntäjä" selviäisi tapausten 1 ja 2 tyyppisten suomennosten tarkistuksesta? Vaikka hän koulutuksensa ansiosta osaa varmasti huoltaa hyvin monenlaisten tekstien kieliasua ja tyyliä, on samalla selvää, ettei se ole tarjonnut hänelle eväitä arvioida suomennettujen tekstien käännösprosessin piirteitä, valittuja käännösstrategioita tai käännösteknologian tuomia reunaehtoja.

Olen pyrkinyt tässä artikkelissani osoittamaan, että kieliasiantuntijoita yhteiskuntamme moninaisiin tarpeisiin valmentavilla koulutuksilla on useita yhtymäkohtia. Samalla olen esittänyt, että kääntäjäkoulutuksessa kehitetään sellaista kieliasiantuntijuutta, jota ei ole mahdollista hankkia muissa lähialojen koulutuksissa. Kieliammattilaisia kouluttavien olisikin tarpeen käydä avointa keskustelua siitä, mihin koulutuksilla tähdätään, mitkä

ovat eri koulutusten yhtymäkohdat ja eriytyvät alueet sekä pyrkiä välittämään nämä – toivon mukaan – jaetut näkemykset opiskelijoilleen. Pidän tärkeänä sitä, että tuleva kieliammattilainen kykenee tunnistamaan ja tunnustamaan oman asiantuntijuutensa rajat ja samalla kunnioittamaan muiden asiantuntemusta.

Kiitän Kaisa Koskista käsikirjoitukseen saamistani arvokkaista kommentteista.

Kirjoittaja on suomen kielen lehtori Tampereen yliopiston kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikössä. Hän on opettanut suomea tuleville kääntäjille ja tulkeille vuodesta 1999.

Lähteet

Kivilehto, Marja 2013. *Kan och vet – men hur? Översättningslärarens kunskaper i fokus*. Acta Universitatis Tamperensis 1831. Tampere: Tampere University Press.

Kumpulainen, Minna tulossa 2015. Kääntäjä – viestinnän asiantuntija. Teoksessa Sirkku Aaltonen, Nestori Siponkoski & Kristiina Abdallah (toim.) *Käännetyt maailmat*. Helsinki: Gaudeamus.

Lahikainen, Lauri & Jakonen, Mikko 2014. Suomentajien esipuhe. Teoksessa Beverley Skeggs, *Elävä luokka*, 18–25.

Latomaa, Sirkku 2014. Kääntäjä – tekstintarkistuksen ammattilainen. *Kääntäjä* 1/2014, 4–5.

Latomaa, Sirkku tulossa 2015. Äidinkieli – kääntäjän tärkein työkieli. Teoksessa Sirkku Aaltonen, Nestori Siponkoski & Kristiina Abdallah (toim.) *Käännetyt maailmat*. Helsinki: Gaudeamus.

Skeggs, Beverley 2004. *Class, Self, Culture*. Abindon: Routledge.

Skeggs, Beverley 2014. *Elävä luokka*. Suom. Lauri Lahikainen & Mikko Jakonen. Tampere: Vastapaino.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2014. Yliopistokoulutus.

http://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/alalle-toihin/opiskelu/koulutusyksikot/
[Luettu 5.12.2014.]

[\[ii\]](#) Tällä perinteisellä mutta lyhyellä nimityksellä viitataan kielen ja kulttuurin opintoihin erotuksena kääntämiseen ja tulkkaukseen erikoistuvien opinnoista.

[\[iii\]](#) Tampereen yliopistossa englannin kielen, kirjallisuuden ja kääntämisen tutkinto-ohjelman opiskelijoiden yhteisiin perusopintoihin sisältyy kurssi nimeltä *Käännösviestintä ja kirjoittaminen – Johdatus käännösviestintään*. Kurssia opettavat kääntämisen opettajat, ja kokemukset kurssista kertovat siitä, että käsitys kääntämisestä ja sen edellyttämistä taidoista on selkiytynyt kaikille osallistujille jo tässä opintopolkujen yhteisessä vaiheessa.

[\[iiii\]](#) Vastakkainen esimerkki tälle näkemykselle on Vastapainon kustantaman Yanis Varoufakisin teoksen *Maailmantalouden Minotaurus* suomennos, joka syntyi monitieteisessä opetusyhteistyöhankkeessa. Teoksen suomentamiseen osallistui taloustieteen, sosiologian, politiikan tutkimuksen ja käännöstieteen opiskelijoita (ks. tarkemmin <http://www.uta.fi/ajankohtaista/tutkimusuutiset/ilmoitus.html?id=97182>)

[\[iv\]](#) Katkelmasta on samalla kadonnut yksi siihen kuuluva välimerkki.